

■■■ STEINITZ TIBOR ■

Steinitz Tibor Soós Tibor, Kőszegi Tibor, Szeles Tibor (Topolya, 1913. augusztus 9. – Újvidék, 1992. november 23.) jogász, újságíró. Ügyvédi családból származott. 1932-ben Strasbourgban szerzett francia nyelvi oklevelet, majd Szabadkán hallgatott jogot és Zágrábban doktorált 1938-ban. Egyetemi évei alatt kapcsolódott be a baloldali mozgalmakba, a *Híd* munkatársa volt. A háború alatti mozgalmi tevékenységéért bebörtönözték, munkaszolgálatosként Kárpátaljára vitték, és csak 1945-ben tért haza. Belgrádban külügyi szolgálatba állt, majd a Vajdaság köztisztviselője volt, 1947-ben pedig kinevezték a *7 Nap* főszerkesztőjévé. 1953-ban a *Magyar Szó* vállalat igazgatója lett, 1954-től pedig ő irányította a Forum kiadóház építését, amelyben 1957-től 1963-ig a könyvkiadó főszerkesztője volt. Ezt követően nyugdíjba vonulásáig a *Magyar Szó* diplomáciai szerkesztőjeként dolgozott.

Az interjú Újvidéken készült 1986. március 13-án.

Értelmiségi pályájának indulásakor szinte eszményinek tűntek a feltételek. Jómódú családban született Topolyán, ahol apja ügyvédként működött, de Újvidéken is volt irodája. Fia már ott járt gimnáziumba, majd a nagy múltú strasbourgi egyetemen elvégzett egy kétéves francia nyelvi kurzust, és csak ezt követően iratkozott be Szabadkán a jogi karra. Zágrábban szerzett jogi doktorátust, de nem lett ügyvéd, és életének további pályáját egyértelműen a társadalmi kapcsolatok hálója, a kommunista mozgalomban való részvétele határozta meg.

Ebben minden jel szerint a Pap Pállal, a háború előtti kommunista mozgalom egyik legbefolyásosabb személyiségével kialakult kapcsolata játszott döntő szerepet. Még gimnazista korukban barátkoztak össze, érettségi után hosszú túrát tettek gyalogszerrel, egész a tengerpartig Szarajevón át. Kapcsolatuk Steinitz Franciaországból való visszatérése után is folytatódott, és általa került összeköttetésbe a szabadkai pártszervezettel, amikor ott az egyetemre iratkozott.

Ottani tevékenysége azonban balul sült el. 1934-ben egy röpcédula-terjesztési akció nyomán az egész szervezet lebukott. Köztük volt Steinitz is, aki a röpcédula szövegének magyar változatát fogalmazta. Kizárták az egyetemről, és ezt követően folytatta tanulmányait Zágrábban. Ott ugyancsak gyorsan megtalálta a kapcsolatot a *Híd* munkatársaival, és 1937-ben jelentek meg első írásai a folyóiratban, mindjárt kettő egy számban, különböző álneveken.⁸⁴

Az egyetem befejeztével visszatért Újvidékre, gyakornokoskodott egy ügyvédi irodában. 1940-ben rendezték be Újvidéken a kommunista párt tartományi vezetőségének nyomdáját, Steinitz fordította a kiadványok magyar változatát. A nyomdát még abban az évben felfedezték, de ő akkor megmenekült. 1941 júniusában azonban letartóztatták, a sátoraljaújhelyi börtönbe, majd egy munkaszolgálatos századdal Kárpátaljára került. 1944 augusztusában megszökött, és visszatért Újvidékre.

Kapcsolatrendszere révén nagyon gyorsan beilleszkedett az új életbe. Végezte sorra azokat a feladatokat, amelyeket rábíztak. A párt előbb belügyi, majd külügyi, végül „magyar” vonalra állította. 1947 márciusában kinevezték a *7 Nap* főszerkesztőjének,

⁸⁴ Szeles Tibor: Ifjúság, ti vagytok a jövő!; Kószegi Tibor: René Descartes. *Híd*, 1937. 7-8. sz.

és attól kezdve tevékenysége egészen nyugdíjaztatásáig szorosan összefüggött a vajdasági magyar sajtó és könyvkiadás intézményrendszerének kiépítésével. Miután a *7 Nap* szerkesztőségét áthelyezték Szabadkára, a *Magyar Szó* külpolitikai rovatának vezetője, a lapkiadó vállalat igazgatója lett, majd a Forum sajtóház építését irányító bizottság élére került. Egy működőképes szervezetet hozott létre.

Persze Steinitz se tudott volna a kedvező széljárás nélkül eredményt elérni, de képességei és kapcsolatai híján azért még lehetett volna eredménytelen. Jól példázza a körülmények jelentőségét a magyarországi könyvbehozatal megindulásában játszott szerepe.

Gerő György, a budapesti Kultúra Külkereskedelmi Könyvterjesztő Vállalat igazgatója először a Testvériség-Egység Könyvkiadót kereste fel Újvidéken, de „a kölcsönösségi alapon javasolt könyvkivitel és -behozatal nem talált megértésre Divljak Mita igazgatónál”.⁸⁵ Ezután kötött megállapodást a belgrádi Noliittal, amelynek főszerkesztője Steinitztől kért könyvbehozatali címlistát. Később, amikor megteremtődtek a feltételek ahhoz, hogy a Forum vegye át ezt a feladatot, a vállalat külkereskedelmi jogosultságát az a szövetségi tájékoztatási miniszter engedélyezte, aki 1934-ben Szabadkán illegálitásban élve Steinitzcel együtt lakott.

1963-ig a könyvkiadó igazgatója és főszerkesztője volt, és irodalmi jó ízlésére vall azoknak a klasszikus világirodalmi műveknek a sora, amelyek a szerkesztésében hagyták el a nyomdát. Ezért szinte érthetetlen, hogyan írhatott a *7 Nap* főszerkesztőjeként Herceg Jánosnak 1948. április 15-én keltezett levelében ilyeneket: „A novellát illetően tudatom, hogy az itteni cipészüzemben felolvastattam... A rohammunkás-avatást nem találták eléggé ünnepélyesnek, és kifogásolták, hogy azt valami titokzatosság veszi körül, ajánlva, hogy táblázatokon kellene »ott is« feltüntetni az elért eredményeket. Az egyik felszólaló az ünneplést nem a kocsmában sör mellett kívánja megoldani, hanem valami »tisztességesebb helyen«, ha már nem a gyárban tartják.”

De nem tartott sokáig ez az időszak, amikor, mint az interjúban mondja, „egy kissé vaskalapos voltam, mert akkor már több mint tíz évi munkásmozgalmi múlt volt mögöttem, és úgy

■
⁸⁵ Steinitz Tibor: Könyváram a határon át. *Magyar Szó*, 1988. január 3.

■■■

éreztem, elég biztonságosan tudok dönteni arról, hogy mi jó, vagy mi nem felel meg politikailag”. A *7 Napot* már az 1950-es évek elején megpróbálta olvasmányos, magazinszerű képeslappá tenni, és a kísérlet sikertelensége az akkor még kezdetleges technikai feltételeken múltott.

1963-tól visszatért az újságíráshoz, nyugdíjba vonulásáig (1973 júniusában szívinfarktusa volt) a *Magyar Szó* külpolitikai szerkesztőjeként dolgozott. Könyvet nem jelentetett meg, de befolyása, kapcsolatai, ízlésvilága révén sok olyasmin hagyta rajta a keze nyomát, amitől a vajdasági magyarok több nemzedéke olyaná formálódott, amilyen.

■■■

Első cikke a Hídban jelent meg, azt hiszem, 1937-ben. Hogyan került kapcsolatba a publicisztikai tevékenységgel?

Ez inkább mozgalmi tevékenység volt. A *Híd* volt a mozgalomnak a lapja, tehát nagyon természetes volt, hogy a *Híd*ba küldtem írásokat. Azt megelőzően voltak kisebb irodalmi ingereim, vagy „giliszták” mozogtak az emberben. Csuka Zoltán akkor volt fiatal, lelkes irodalomszervező és költő, és – mint akkori sihederek – mellette érlelődünk egy kicsit íráspróbákkal...

Mikor vette kezébe először a Hidat?

Nyomban a kezdetben, 34-ben, akkor Lévay Bandi indította el a *Hidat*, de a *Híd* 36-ban lett a mozgalom lapjává, én akkor kapcsolódtam be a *Híd* munkájába, a *Híd* körébe.

Miről írt?

Az OMPOK néven ismert ifjúsági mozgalomnak volt akkor az érája, és az ifjúság problémáiról írtam. Nevetnem kell, ha most, hetvenen túl visszaemlékezem írásomra. Ott olyasvalami is volt (egész pontosan nem tudnám idézni), hogy „azok a negyven-negyvenöt éves öregek, akik nem adják át a helyüket a fiataloknak”. Elítélően írtam róluk, az „öregekről”.

Később Zágrábban dolgozott...

■■■

Zágrábban voltam egyetemi hallgató, jogász...

Úgy tudom, ott alapította meg a Híd fiókszerkesztőségét...

Nos, hát a fő hidasunk Zágrábban, mindenképpen meg kell mondani, Eszter Sándor volt. Akkoriban egy értékes proletártársaság volt ott, akik a magyar diákklubban étkeztek. Ott volt Csikós Pista, Hermec Imre, más név nem jut most gyorsan eszembe, és jómagam is közöttük. Ez volt a *Híd* zágrábi szerkesztősége. Nagybórára titokban nálam gyűltünk össze, vagy ahol nekem sikerült valami helyiséget találni, mert a magyar egyetemisták klubja meglehetősen reakciós volt. Ellentétben a belgrádival, a zágrábi reakciós volt, ezért, ha a *Híddal* kapcsolatban valami „kipattant”, azt az én nyakamba varrták, hogy magukat tisztázzák a klubban. Én a vajdasági diákklubnak voltam a kosztosa és tagja. Talán érdekes megemlíteni: a vajdasági klubban az agitációs propagandával voltam megbízva. Faliújságokat készítettünk, amikor érdekes anyagot találtam a zágrábi Francia Klubban, a francia olvasóteremben. Oda rendszeresen eljártam, és egy zsilettet is vittem magammal. Ahol érdekes, politikai jellegű karikatúrát találtam, azt szépen kimetszettem a faliújságunk számára.

Nem nehezteltek az ilyen ténykedéséért?

De bizony. Rövidesen megjelent a hirdetés, amely francia udvariassággal fölkerlte az ismeretlen látogatót, hogy tartózkodjon az ilyen nemtelen cselekedetektől. Ellenben ennek a lapcsonkításnak komoly haszna volt, mert olyan jó, haladó jellegű politikai karikatúrák, amilyenek akkoriban a francia lapokban megjelentek, nálunk Jugoszláviában nem voltak, semmi hasonló sem volt. Emlékszem, egyszer két nagyszerű, háromdimenziósan megfestett karikatúrát találtam, egyet Hitlerről, egyet Mussoliniról. Akkor volt a „tengely” alakulóban. Zlatko Prica, aki Jugoszláviában ma jól ismert festőművész, akkor a képzőművészeti akadémia fiatal hallgatója volt, és összefogtunk. Abból a két karikatúrából megfestette, megrajzolta a fasiszta vezéreket. Ágyúkat, tömegsírokat, pusztulást, a háború borzalmait ábrázoló képeket ragasztottunk a testükre, karjukra, a kézfogásukra, ami a „tengelyt” jelképezte. Ennek a tablónak sikere volt, és nem csak zágrábi egyetemista körökben, mert ez a kollázs átkerült Belgrádba, és bejárta a belgrádi fakultásokat is.

Milyen veszéllyel járt annak idején az ember egzisztenciájára nézve foglalkozni ilyen mozgalmi tevékenységgel?

Hát attól függött, milyen mértékben vállalt rész benne.

Mondjuk úgy, ahogy Ön csinálta...

Én is ültem a régi Jugoszlávia zárkáiban, megjártam azt az utat, mint annyi elvtárs. Ez így volt akkoriban. Voltak, akik – ne nevezzünk senkit néven – kollégáikat följelentették a jugoszláv királyi rendőrségen, nem csak a zágrábi rendőrségnek, spiclizték a klubtársakat, mert a haladó mozgalomhoz tartoztak.

Később, az egyetem befejezése után visszakerült Újvidékre, és itt egy illegális pártnyomdában dolgozott. Ön erről sajnós nem sokat tudok. Elmondaná, hogy milyen lapot készítettek itt?

Amennyire most vissza tudok emlékezni, az 1940-ben itt Újvidéken történt. Tempo, azaz Svetozar Vukmanović egy nyomdagépet hozott, ha jól emlékszem egy betegszállító autóban. Ügyesen volt elrejtve, a tartományi pártvezetőség sajtóját szolgálta. Megjelent itt akkor az *Istina*, ennek az illegális újságnak a magyar változatát *Igazság* néven részben én fordítottam. Később megjelent a *Dolgozó* is. De még 40-ben lebukott a nyomda egy sajnálatos, furcsa történés révén. Az elvtársnak, aki a nyomdát fedezte és irányította, a felesége gyanút fogott, mert a férje sokszor kimaradt éjszaka. Féltékenységből a rendőrségnek jelentette férje kimaradásait, és így bukott le az akkori nyomda. Én akkor egy sváb községbe, Hódságra távoztam igen gyorsan, és amolyan félillegálisban húzódtam meg. Így menekültem meg, nem buktam le a nyomdával, ahol kézirataim voltak.

A mozgalmi propagandát illetően milyen káderekre lehetett számítani, újságírói szakkaderekre? A háború előtti újvidéki magyar újságírásnak milyen haladó hagyományai voltak?

Amennyire vissza tudok emlékezni, voltak néhányan, elsősorban pécsiak. Személyesen nem ismertem őket. Haraszi Sándor, Flamm József neve ismeretes. Kommunisták voltak, és haladó, harcos újságírók, de nagyobbára Szabadkán éltek, mert a magyar sajtó zöme Szabadkán volt. Itt Újvidéken élt Tóth Bagi István fiatal újságíró barátom, akivel nap mint nap együtt voltunk. A szabadelvű és haladó szellemű magyar újságírók közé tartozott.

Ő a Reggeli Újságnál dolgozott?

A *Reggeli Újságnak* volt a munkatársa, és éppen a jobboldalt szolgáló *Reggeli Újság* helyiségében – persze késő este, amikor már az újságírók eltávoztak – alakítottuk meg az Ifjúsági Mozgalomnak, az akkori OMPOK-nak a magyar részlegét.

Hogy kik voltak ott? Hát először Tóth Bagi István, ugye, aki mint házigazda szerepelt, Eszter Sándor, akit már említettem, Pölhe Ferenc, most nyugdíjas bíró, a Legfelsőbb Vajdasági Bíróságnak volt a bírája, a nagyon fiatal, mártírhalált halt Varga Gyula és még néhányan alakítottuk meg ezt a részleget, amely azután később a régi, zsúpfedeles református iskolában, a Pap Pál nevét viselő utcában működött. Ott tartottuk az előadásokat mi egyetemi hallgatók, főleg amikor nyáron hazajöttünk, no meg a téli szünetekben. Megemlíteném, hogy egy nagyon értékes fiatal munkásgárda csatlakozott ehhez az egyetemistatársasághoz. Mindnyájan a szakmánkba vágó témákról tartottunk előadásokat, természetesen marxista szemzőből. Különösen Winkle Istvánt nevezném meg, aki a Bolyai Farkasnak, a belgrádi magyar kultúregyesületnek volt a tagja. Orvostanhallgató volt és univerzális tudású, nagyszerű képességű ember. Akkor mint fiatal egyetemi hallgató nagyszerű előadássorozatot tartott itt a KIE-ben is. A képzőművészet fejlődéséről, történetéről beszélt a történelmi materializmus alapján. Az előadássorozat sok viszontagság után szerencsére megmaradt, és még mindig, 50 év után is tényleges érték. Érdemes volna mindenképpen megjelentetni, és hiszem, hogy a *Híd*-ban előbb-utóbb mégiscsak rászánják megukat, és helyet találnak neki, hogy megjelenjen.

*Életében szinte mindig jelen volt a publicisztika és propaganda-
tevékenység, akkor is, amikor a háború után a hadügyminisz-
tériumban a sajtóosztály francia részlegének a vezetője volt, de
az első kimondottan szerkesztői munkakör egyben főszerkesztői
munkakör is volt, 1947 márciusában a 7 Nap élére került. Mit
jelentett főszerkesztő lenni abban az időben? Mit szakmai és mit
politikai szempontból?*

Elsősorban munkát jelentett. Akkor közvádoló voltam Újvidéken, amikor egy telefonutasításra egyik napról a másikra átvedlettem újságíróvá, illetve a *7 Nap* főszerkesztőjévé. Hock Rezsőt, a *7 Nap* elindítóját máról holnapra áthelyezték Szabadkára színházigazgatónak, és a helyét gyorsan be kellett tölteni. A lap akkor mindössze három emberből állt: a főszerkesztőből, egy műszaki szerkesztőből és egy korrektorból. A műszaki szerkesztő akkor a bájos Buba volt, most Mišićné, és jelenleg egy belgrádi női hetilap főszerkesztője, Majtényi Panni volt a korrektor,

intelligens asszony, akitől a fiatal főszerkesztő sok mindent tanulhatott. Nos, a főszerkesztő egyedül volt, és kéziratért végigkoldulta az írókat és újságírókat, hogy megtöltse a lapját.

Tehát honorárisan bedolgoztak az újságírók...

Nagyobbára, más nem is volt. Így volt az indulás, az én indulásom a *7 Nap*ban. Sok mindent lehetne mesélni a lap, a nyomdatechnikánk hőskorszakáról. Egy ősrégi rotáción jelent meg a *7 Nap*, az 1897-es dátumot viselte. Valaha Bécsben, azt hiszem, a *Kronen Zeitung*ot nyomták rajta, aztán hogy, hogy nem, Tiranába került, Tiranából Újvidékre, Újvidékről Becskerekre, majd vissza Újvidékre. Turánszki Géza, aki a rotációsaknak a mestere volt, úgy biztatta, miután fölszerelte a lemezeket, hogy: „Indíts, Rozál!” És a Rozál indított, és ki is nyomtatta a lapot.

Milyen volt a 7 Nap azokban az időkben a jellegét tekintve mint hetilap?

Sajátos szín volt akkor a vajdasági sajtóban. Érdekesebb, szórakoztatóbb volt, és igyekezett világos, jól érthető nyelven, jó magyarsággal közvetíteni azt, ami a társadalom, a művészetek, a politikum terén történt, ami akkor a *7 Nap*nak a gerincét, a tartalmát alkotta, mégpedig színes tördeléssel, illusztrálva. A *7 Nap* rendhagyó jelenség volt akkori sajtónkban, és nem látták mindenütt és mindenkor szívesen. Egy kissé vaskalapos voltam, mert akkor már több mint tízévi munkásmozgalmi múlt állt mögöttem, és úgy éreztem, hogy elég biztonságosan tudok dönteni arról, hogy mi a jó, vagy mi nem felel meg politikailag. Az akkori agitpropból, a tartományi agitációs propagandaosztályról árgus szemmel figyelték és ellenőrizték. Kifogásolták is, és úgynevezett „frontnyelvet” követeltek a laptól, amit én következetesen visszautasítottam. Voltak humoros történetek is: 47-ben, akkor indult az első ötéves tervünk, új rovatot vezettem be *Ami terv, ami készül, ami kész* címmel. Persze akkoriban több volt a terv, és több készült, mint ami kész volt. Akkor kezdték a Duna–Tisza–Duna-csatorna ásását, és bizony négy évtized után is a terv kereteiben maradt a Vajdaság öntözéses mezőgazdasága, amit most akarunk valójában megvalósítani. Közöltem például, emlékszem, némi rosszallásra, olyan humort, olyan karikatúrákat, amelyek csak a nevetést szolgálták, amelyekben tényleg semmi politikum nem volt, csak a rekeszizmokat mozgatták meg, szórakoztattak, feledtették azt a nagyon nehéz korszakot is, amit a Tájékoztató Irodás korszaknak nevezünk.

Az újjáépítés korszaka se volt könnyű. Hogy úgy mondjam, ad audiendum verbum regum, a felsőbbség elé idéztek és gyanúsítottak, mi-féle politikum, mi rejlik az „eszmeiséget nélkülöző” humor mögött. Szerkesztői múltamból elmondhatnám még, hogy az 1848-as forradalomnak, a magyar szabadságharcnak a százéves évfordulójára 1948-ban meglehetősen teret szenteltem a *7 Nap*ban abban a szellemben, ahogyan mi valaha a haladó propagandát üztük az ifjúság körében. Úgy vélték azonban, hogy én polgári forradalmat propagálok a mai megvalósult szocialista forradalom után... A nacionalizmusnak a jelét vélték felfedezni, és bizony fenyegetés is elhangzott ellenem. Történt azonban, hogy ugyanakkor egy tekintélyes jugoszláv küldöttség járt fönt Budapesten, a vezetője nem volt más, mint az azóta aposztatává vált Đilas, aki dicshimnuszt zengett 48-nak, nagy méltatást vágott ki ott Budapesten. Nemcsak megúsztam az esetet, de utólagos dicséretet is kaptam, hogy „jó orral” fedeztem fel, hogyan kell írni a 48-as forradalomról.

Azt hiszem, még több elégedetlenségre adott okot a 7 Nap azután, hogy 1953-ban Szabadkára került. Hogyan tekintett Ön akkor a kultúra decentralizálására, mert valószínűleg ilyen elvek is vezérelték ezt a döntést.

Ismeretes, hogy Szabadka volt a magyar újságírás letéteményese itt a Vajdaságban. Újvidék, hogy úgy mondjam, csak egy mellékvágány volt. Hisz amikor a *Magyar Szót*, illetve a *Szabad Vajdaságot* 44 végén elindították, az első szám 1944. december 24-én jelent meg, akkor az első újságírókat, négyüket Szabadkáról hozták el, hogy elindulhasson. Szabadka követelte, a szabadkai közvélemény, a szabadkai vezetőség, vezető testületek követelték azt, hogy ott is jelenjen meg újság, hisz a magyarság zöme ott fönt, Észak-Bácskában él. Amikor a lap átkerült Szabadkára, volt annak olyan melléköngéje is, hogy talán nagyobb, komolyabb ellenőrzés alá kerül a lap. A lényeg mégis az volt, hogy Szabadkának újságot kellett kapnia, mert ott írógárda is volt, megvolt a Minerva nyomda, voltaképpen a *Napló*nak a régi nyomdája, amit aztán újjászerveztek. Igen sikeres is volt ez az elgondolás, hisz a *7 Nap* azóta nagyon szépen fejlődött. Most ünnepli a napokban, áprilisban, megjelenésének 40. évfordulóját. Folyamatosan újabb formákat, újabb alakot kapott, volt helyi jellegű melléklete, most meg egészen magazinosa, és igen színvonalas hetilappá fejlődött. Különben a *7 Nap*nak sok változata volt. Megjelent 12 oldalon, de volt úgy is, abban a papírhiányos tájékoztatóirodás korszakban, hogy két oldalra szűkült. Nem volt papírunk. Valahol 1950-ben képeslappá alakult,

különböző „színeváltozásokban” jelentkezett, a lényeges mégis az volt, hogy azért megtartotta mindig azt a különös, sajátos hangját, nyelvezetét, tördelését. Érdekesebb kívánt lenni, közelebb kerülni az olvasóhoz, és menekült attól a sablontól, amibe néhányan belekényszerítették volna, különösen a bürokrata „ellenőrök”, vagy mondjam úgy, a kultúrának a bürokrata ellenőrzői.

Igen, mert a propaganda csak akkor ér valamit, ha egyáltalán valaki olvassa vagy hallgatja. Ilyen megfontolásból szerkesztette a 7 Napot, ezért igyekezett olvashatóvá tenni?

Persze, hát az olvasóhoz kellett közel kerülni. Az eszmét, és nemcsak az eszmét, hanem az irodalmat, az esztétikát, a tudományok különböző ágazatait is úgy közvetíteni, hogy az tényleg hatással, nevelő hatással legyen, nem primitív, didaktikus elgondolásban. Természetesen a „kor szellemétől” teljesen megszabadulni nem lehetett. Volt egy credo, egy hiszekegy, ugyebár: hogyha politikai cikket írt az ember, akkor azt Marx ősapánktól kezdte, sorakoztatta a „tételeket” egészen az azóta már régen detronizált „népek atyjáig”. Sztálinnak is mindenképpen ott kellett szerepelnie, legalább a bevezető mondatokban, hogy utána a cikkíró mégis közvetlenebbül szóljon az olvasóhoz, az igazat, a tényeket mutassa be és neveljen, agítálgon.

Az akkor alakult Forum Könyvkiadó igazgatója és főszerkesztője is volt egyben. Elmondaná, hogy milyen megfontolásból hozták létre az új kiadót, és ennek létrejötte hogyan befolyásolta a jugoszláviai magyar szellemi életet?

Ismeretes, hogy mindjárt a felszabadulás után megalakult a Testvériség-Egység Könyvkiadó itt Újvidéken. Azonban néhány évi munkásság után leállt a könyvkiadással. Ennek oka sokrétű volt, de mindenekelőtt az, hogy annyira megteltek a raktárai eladatlan könyvekkel, sok olyan könyv jelent meg, ami nem talált olvasóra, úgyhogy megrendült az anyagi helyzete, jóllehet volt közületi támogatás. Szóval leállt a könyvkiadás, több éven át nem jelent meg egyetlen vajdasági magyar írónak a műve sem, ami lényegében politikai és kultúrpolitikai problémává, válsággá vált, amin mindenképpen segíteni kellett. Ezt fölmérték a közületek, testületek, különösen azok az értékes magyar vezető emberek itt a Vajdaságban, akik látták, hogy itt megoldást kell találni. Nos, ez a helyzet volt tulajdonképpen az elindítója a Forum könyvkiadásának. Egy új könyvkiadót kellett létrehozni, amely kiüríti az íróasztalfiókok mélyén

megbújtatott írásokat, kéziratokat, és lehetőséget teremt arra, hogy a vajdasági magyar irodalom kifejlődjék.

Név szerint ki tett legtöbbet azért, hogy létrejöjjön az új kiadó, és ezzel egyben az irodalmi élet fellendítéséért is?

Egészen biztosan a tragikus halált halt Nagy Jóskát kell megemlíteni, és mindenképpen Rehák Lászlót, Farkas Nándort, akik aztán Sótinak a jóindulatát, illetve a súlyát és a befolyását és approbációját, az igenlését is megszerezték. Mindenképpen ez volt az, ami hozzájárult a beindításhoz, és természetesen az akkor kialakult légkör is. A Forum Könyvkiadó 1956-ban látott munkához, és 1957-ben megjelentek az első könyvek is.

Hogy esett Önre a választás?

Ezt magam sem tudom bizonyossággal megmondani. Volt ugyan némi kiadói tapasztalatom: a *7 Nap* külön vállalatá fejlődött, úgyhogy igazgatóskodtam is. A *7 Nap*, a *Pionírújság*, az *Új Falu* egy vállalat volt. Azt hiszem, mégis Rehák László volt az, aki rám szavazott, és engem emelt ki vagy csipett nyakon, hogy csináljam, végezzem ezt a feladatot. Szívesen csináltam, mert tényleg rendkívül érdekes volt, és azt hiszem, hogy valamennyi eredménnyel, mert nagyon rövid idő alatt tényleg kiürítettük az íróasztalfiókokat, amelyek, már említettem, teltek voltak olvasatlan kéziratokkal.

A következőkben, egész véletlenül, a magyar könyvbehozatal is a Forum Könyvkiadóhoz került, és az is az én feladatommá és munkakörömmé lett. Ebben tényleg a véletlen játszott közre. Ugyanis 1957-ben a budapesti Kultúrának az igazgatója leruccant Jugoszláviába, és elsősorban idejött Újvidékre. A Testvériség-Egység vállalatnál próbálkozott, azokat animálta arra, hogy próbáljanak behozni magyarországi könyveket, innen pedig kiszállítani az ottani jugoszláv nemzetiségeknek az ellátására cserealapon. Itt nem talált meghallgatásra, ezért továbbment Belgrádba.

A Forumhoz nem fordult?

A Forum éppen hogy alakulóban volt, éppen csak elindultunk. Utána Belgrádba folytatta útját Gerő, a Kultúra akkori igazgatója, és ott a Nolit kiadónál talált megértésre és partnerre. A Nolit (az egy neves, ismert belgrádi könyvkiadó volt, annak történelmi múltja is volt, legalább a nevének) főszerkesztője Danilo Grujić volt, nekem személyes barátom, aki hozzám fordult, hogy készítsek egy listát, hogy milyen könyveket

hozzanak be ők Magyarországról. Ezen aztán felbuzdultunk, hogy hát, az iskoláját neki, ez mindenképpen a mi feladatunk kéne, hogy legyen, és akkor a pártszervezet, a tartományi pártvezetőség súlyával, közvetítésével sikerült betörnünk ebbe a már kialakult szerződéses viszonyba, és még abban az esztendőben, szóval 1957-ben a Nolittal együtt fölmentem Budapestre. Nos, már a következő évben a Forum volt a közvetlen partnere a budapesti Kultúrának. Nagy és komoly feladatunk volt. Mindenekelőtt *A magyar helyesírás szabályai* című kiadványt hoztuk be pár ezer példányban az egységesítés miatt. Hisz a Tájékoztató Iroda hajszája óta egyetlen magyar könyv, magyarországi írónak vagy a világirodalomnak magyar fordításban megjelent műve nem léphetett be hazánkba. A kultúra tényleg senyvedt itt, mert végeredményben nem volt elegendő, hogy a Forum megjelentette a vajdasági magyar írók műveit és a jugoszláv nemzetek irodalmi alkotásait magyar nyelven. Ezután tényleg olyan ellátottság lett könyvben a Vajdaságban, sok ezer címszó százezres példányszámban érkezett, ami egyúttal anyagi alapot teremtett arra, hogy könyvesboltokat nyissunk Vajdaság-szerte. Továbbá lehetőséget adott arra, hogy a könyvkiadásnak műszaki alapot teremtsünk, szóval nyomdát, a lapnyomda mellé könyvnyomdát is létrehozzunk. A Forumnak a nyomdája, állítom, lényegesen hozzájárult ahhoz, hogy most ennyire kiterjedésedett a jugoszláviai magyar irodalom, a tényleg jelentős szintű magyar irodalom, és a fiataloknak a megjelenése, a fiatalok betörése, az mind ennek a folyamata volt. A Forum kiadó, a Forum nyomda, a Forum könyvkereskedések adta lehetőség nélkül az írók megjelentetése és megmutatkozásuk nélkül, no és később a Magyar Tanszék működése nélkül, azt hiszem, teljesen elképzelhetetlen lenne az elért eredmény.

1964-től 1973-ig a Magyar Szó diplomáciai szerkesztője volt. Ebben az időszakban, de már korábban is, meglehetősen sok érdekes utazást tett. Ezek közül melyiket tekinti a legjelentékenyebbnek?

Erre nagyon nehéz lenne gyorsan egyenes választ adni. Tény, hogy bejártam Európát, Athéntől vagy még délebbtől, a Peloponnészoszi-félszigettől egészen föl Trondheimig, a sarkkör alatti norvég városkáig. Majd valamennyi európai államban jártam. Voltam Törökországban, Iránban, Indiában, Mongóliában, végigfutottam Szibérián, egészen Habarovszkig, a Csendes-óceán közelébe, és átkerültem Japánba. A Közel-Keletre is beszagoltam, és tapostam a szaharai homokban is. Különleges élmény volt számomra, hogy Tito elvtársat mintegy tíz országban követhettem újságírói szvitjében. Élményekről kérdez? Az első különleges élményem Görögországban

volt, Tito elvtárs első ottjártakor, 1954-ben. Egy udvari fogadáson vettem részt, egy balkáni országban, amelyben a török világban kipusztult a középkori arisztokrácia, csakúgy, mint Szerbiában. Arisztokrácia vagy nemesség nélküli ország volt, az uralkodó pár kivételével. Frederika királyné Hohenzollern volt, és II. Vilmosnak az unokája. Egy minden hájjal megkent, erőszakos hölgy, őfelsége II. György király helyett viselte a nadrágot, és rendezte a fogadást. A királyi palota termében, egy magas balkonfülkében menüetteket cincogott egy zenekar, de az emlékezetembe rögződő látvány nyers volt. A ceremóniamester a győztes, a népi fölkelést elfojtó burzsoázia érkezését jelezte cifra botjának ütéseivel. Amikor megnyitották a büfét, a megrakott asztalokat, akkor a tisztek a cifra uniformisban, és a frakkos urak átgázoltak a hölgyek sleppjein, hogy minél előbb odakerüljenek a terület asztalokhoz, és mohón rágcsáltak. A mohó, fiatal, nyers uralkodó görög burzsoáziát láttam egy rakáson, ami sajátos élmény volt. Az ember ma szívesen gondol Papandreu plebejus országára, ha összehasonlítja azzal a Görögországgal. Később, a messzi északon érdekes volt találkozásom a lapp anyókéval fönt Norvégiában, Trondheimban, aki a jugoszláv deportáltakat, újkori rabszolgákat, akiket oda hurcoltak a német fasiszták, átsegítette Svédországba. A megtestesült emberieséggel találkoztam, az egyszerű jó emberrel. Élmény volt számomra, hogy 68-ban ott voltam a Német Szövetségi Köztársaságban, amikor a német szociáldemokraták győztek a választáson, és Willy Brandt lett a kormányelnök, a kancellár, és a De Gaulle által elindított détente-ot, az enyhülési folyamatot Kelet és Nyugat között éppen ő váltotta azután többé-kevésbé valóra.

Elmondom még azt is, hogy Ausztriában, Bécsben jártam, amikor a szocialisták győztek, és Kreisky lett a kormányelnök. Szerencsém volt, hogy megválasztásának az éjszakáján találkozhattam vele, és én kaptam tőle az első interjút, amit a *Magyar Szónak* adott. Ezt az interjút a Tanjug közvetítésével valamennyi jugoszláv lap közölte. Nos, az újságíróknak is kellemes emléke, amikor egy politikusnak a győzelmi pillanatát közvetítheti.

Sokrétűen foglalkoztam a nemzeti kérdéssel, amit Svájcban is tanulmányoztam. Nagyon érdekes volt, hogy a kantonális rendszerű országban annyi esztendő után, évtizedes, sőt helyenként évszázados együttélés után még mindig vannak nemzeti érzékenységek, súrlódások. Ottjártamkor éppen felforrósodott a Jura-vidék kérdése, ahol a francia anyanyelvű lakosság külön akart válni, és félkantonná alakult. Mert Svájcban félkantonok is vannak, hogy a különleges nemzeti sajátosságok kifejezésre jussanak. De Svájcban mindenképpen azt tapasztaltam, hogy a svájci francia anyanyelvű a német anyanyelvűt érzi magához közelebbinek, és nem a franciaországi franciát. Ez fokozottan érezhető a svájci német anyanyelvűeknél.

Minderről természetesen írtam, a *Magyar Szóban* beszámoltam ezekről a tanulmányutakról. Egyik utam Belgiumba vezetett, ahol a francia anyanyelvű vallonok és Flandria holland nyelvű lakossága él együtt immár 150 éve. Belgium 1830-ban alakult, Anglia ugyanis nem tűrt meg nagyhatalmat a szárazföldön magával szemben, és ez hozta létre Belgiumot. Ottjártamkor a nemzeti súrlódások éppen kiéleződtek. A korábbi vallon vezető réteg csatákat vesztett, mert a gazdagságát, hatalmát képező acélipar, a magaskohók, a széntermelés leáldozóban volt. Ugyanakkor nagy amerikai tőke özönlött a flamand országrészbe. Éppen a leáldozó, illetve az amott emelkedő gazdasági helyzet miatt kiéleződtek a nemzeti különbségek. Persze ezek hevésege nem volt olyan méretű, mint sok más országban, mert a hosszabb együttélés és a meglévő kultúrszint érezte hatását. Itt tényleg a gazdasági adottságok mutatkoztak meg, tükröződtek a nemzeti ellentétekben. Ezeken az utakon tanultam meg való igazában értékelni azt, amit itt mi Jugoszláviában meg tudtunk valósítani a súlyos múlt, a sok tragikus ellentét után: a testvériséget-egységet. Most, hogy megint bizonyos feszültségek jelentkeznek, most kell emlékezni, és nem megfélemleni azokról a kegyetlen tapasztalatokról, amit a szenvedélyek, a kizárólagosságok, a vallási, a nemzeti türelmetlenség vált ki. Feledhetetlen emlékképpen él bennem Genfben tett látogatásom, ahol egykor Kálvin János prédikált és uralkodott. A székesegyház sekrestyéjében mint merev holttestek hevertek a szentek szobrai, amelyeket kivetettek a templomból. Az orr nélküli, arc nélküli, kar nélküli márványszobrokat tényleg csak karvastagságú husángokkal tudta így megcsonkítani az egykori vallási türelmetlenség, a reformáció és az ellenreformáció korszaka. És ha az ember visszagondol még messzebb, a régi Rómára, ahol a Forumot, az ősi város központját csodálatos szépségű szobrok díszítették, amelyeket a vandálok, de nem csak a vándorló germán törzsek pusztították, de az akkor alakuló kereszténység vallási türelmetlensége is. Híres lovas szobrok vették körül a Jupiter-templomot, vagy 30 lovas szobor. Mindössze egy lovas szobor maradt csak meg a római korból, az is Julianus Apostatának, a „hitehagyott”, a kereszténység ellen harcoló császárnak a szobra, aki járt erre felé, és a mi Duna-vidékünkön emelt castrumokban elmélkedett, filozófus-uralkodó volt. Az ő szobra maradt meg, mondhatni tévedésből, mert az utána hatalomra került kereszténység korában tévesen Constantinus császár szobrának tartották, aki 313-ban államvallássá emelte a kereszténységet.

Figyelmeztető személyes élményeket próbáltam megeleveníteni, hogy csakis türelemmel, megértéssel lehet egymás mellett és együtt élni, együtt építeni nálunk is, országszerte.

Most már nyugdíjban van, az utóbbi években írt egy-két cikket, de inkább újságolvasó, mint újságíró. Mit hiányol a mai újságokban, vagy ne mondjuk csak az újságokat, a mai tömeg-tájékoztatásban?

Mit mondhat az ember? Naggyá fejlődött a könyvkiadásunk, értékes, nagy tudású emberek csinálják, okos szerkesztők. Az egyetemen egy komoly magyar tudósgárda, tanárgárda működik. A lapoknál egy új, fiatal gárda van emelkedőben, úgy látom, tehetséges, és azt hiszem, tényleg ígéretes újságírók. Mit lehet még mondani? Azt hiszem, hogy az, amit az első gárda még 1944-ben elkezdett, csinálta a *Szabad Vajdaságot*, majd a *7 Napot*, a többi lapot, a könyvkiadást, mindennek a gyümölcse most beért. Persze hiányosságok vannak, sőt van olyan észrevételem is, hogy bizonyos téren volt már jobb is, és azt kellene utolérni, mondjuk épp az újságírásban. Volt a *Magyar Szónak* egy nagyszerű korszaka, amikor hát mondjuk... Például a kommentárok, a hírmagyarázatok, az értékelések, a mérlegelések néha nagyon sablonosak. De ez nemcsak a mi gyöngénk, a jugoszláv sajtónak is föl lehetne róni ilyen és hasonló észrevételeket. Valójában még mindig szorgalmasan olvasom a vajdasági sajtót, és a vajdasági könyvkiadást is kísérem könyvről könyvre, már amennyire az ízlésem azt be tudja fogadni, mert nem mindent tud befogadni.

Jelentős kultúrpolitikai szerepet töltött be. Most úgy félig komolyan, félig tréfásan megkérdezném, hogy lehet az, hogy sose akart író lenni, mikor olyan kevesen bírták ezt ki érrefelé? Merthogy fordított, szépirodalmat is, azt tudom.

Valamennyit igen. Nos, mit mondjak? Mindenképpen vallom, hogy ha valaki valamit csinál, azt vagy nagyon jól kell csinálnia, vagy sehogy. Nem éreztem magamban elegendő képességet, elhivatottságot, hogy jelentősebb író váljak belőlem. Ez az önkritika tartósan megmaradt. Jóllehet, családi hagyomány, apám Jóska Gyula néven megjelentetett regényt is, és folytatásos regényt még a *Reggeli Újságban* is. Írtam ugyan novellát, a *Híd*ban kifutott egy-egy írásom. A *Magyar Szó*ban megjelent egy folytatásos politikai regényem, amire – őszintén szólva – a százvalahányadik flekk után ráuntam, és sietve befejeztem. Ellenben jó olvasó akarok maradni, hiszen temérdek gyönyörűséget kínál a világirodalom.